

Spinoza's weg naar geluk

Bart Coster

Redactiestagiair Filosofie Magazine

Spinoza's meesterwerk *de Ethica* was in Europa direct controversieel. Alleen al omdat de filosoof stelde dat geluk in het hier en nu bereikbaar was.

'*Gelukzaligheid* is geen *beloning* voor de *deugd*, maar de *deugd* zelf; we verheugen ons niet in de *deugd* omdat we onze *lusten* beteugelen, maar zijn juist in staat ze te beteugelen, omdat we ons in de *deugd* verheugen.'

De *Ethica* is het bekendste en – volgens de Italiaanse Spinoza-expert Andrea Sangiacomo – het belangrijkste filosofische werk van Nederlandse bodem. De *Ethica* was Spinoza's poging om zijn gedachten systematisch op een rij te krijgen. Hiervoor gebruikte hij de geometrische methode. Hij begint met definities en basisaannames (axioma's), die iedere filosoof in zijn tijd zou aannemen. Op basis daarvan 'bouwt' hij steeds verder, naar steeds ingewikkelder en meer omstreden stellingen. Bij elke nieuwe stelling laat hij zien vanwege welke voorgaande stellingen de waarheid van deze stelling aangenomen moet worden. Zo haalt Spinoza zijn lezers stukje bij beetje over om conclusies aan te nemen die ze van tevoren nog stellig zouden afwijzen. Volgens Sangiacomo gebruikte Spinoza de geometrische methode ook om mensen echt iets te leren. Spinoza vond namelijk dat je iets pas echt kunt begrijpen als je ook begrijpt waarom datgene zo is. Hij wilde dus niet dat mensen blindelings zijn conclusies zouden overnemen, maar dat ze zouden weten waaróm die conclusies juist waren. De geometrische methode achtte Spinoza zeer geschikt voor dit doel, omdat je precies kunt zien hoe elke stelling onderbouwd wordt.

Het doel van de *Ethica* is zoals de titel zegt ethisch: het boek wil een richtlijn geven voor het goede en gelukkige (samen)leven. Zo zegt Spinoza: 'Ik behandel alleen datgene wat als handleiding kan dienen voor kennis van de menselijke geest en zijn hoogste gelukzaligheid.' Maar om te weten wat goed is en wat mensen gelukkig maakt, moet je volgens Spinoza inzicht krijgen in de aard van de werkelijkheid. Hij stelt in de eerste delen van de *Ethica* dat er maar één substantie is. Alle dingen in de wereld maken deel uit van die ene substantie, die Spinoza aanduidt met 'God oftewel natuur'.

Door God gelijk te stellen aan de natuur veroorzaakte de *Ethica* een enorme beroering niet alleen in Nederland, maar ook in de rest van Europa. Dat was niet per se Spinoza's bedoeling, zegt Sangiacomo. De gedachten van Spinoza waren echter zo fundamenteel anders dan die van veel van zijn tijdgenoten dat een controverse niet kon uitblijven. 'Spinozisme' werd door de publicatie van de *Ethica* een van de ernstigste beschuldigingen. Er werden vele kritieken en weerleggingen geschreven op de *Ethica*, iets wat volgens Sangiacomo een bewijs is van Spinoza's grote invloed. De *Ethica* werd klaarblijkelijk zeer serieus genomen en kon niet gemakkelijk weerlegd worden; anders waren een paar pamfletten wel genoeg geweest.

'Gelukzaligheid is geen beloning voor de deugd, maar de deugd zelf; we verheugen ons niet in de deugd omdat we onze lusten beteugelen, maar zijn juist in staat ze te beteugelen, omdat we ons in de deugd verheugen.'

Spinoza, *Ethica*

Gelukzaligheid

Gelukzaligheid is Spinoza's term voor het hoogste geluk, dat voortkomt uit de 'intellectuele liefde voor God'. Dit is minder mystiek dan het lijkt, omdat Spinoza God gelijkstelt aan de natuur, oftewel: alles wat bestond, bestaat en zal bestaan. Als we kennis hebben van 'God' zien we in dat we allemaal deel zijn van de natuur, en dus bepaald worden door natuurwetten. Dingen zijn zoals ze zijn, en hieraan kunnen we niks veranderen. Als je dit inziet verkrijg je volgens Spinoza een soort berusting, die je bevrijdt van emoties als frustratie en woede.

Beloning

Volgens het christendom moet je eerst goed leven, en volgt pas daarna de beloning, in het hiernamaals. Dat je je goed gedraagt betekent niet dat je ook gelukkig bent, vonden de meeste mensen in Spinoza's tijd. Spinoza zag dit anders. In deze zin laat hij duidelijk blijken dat geluk eerst komt, en dat we pas goede mensen kunnen zijn als we gelukkig zijn. Pas dan hebben we de kracht om de lusten te beteugelen.

Deugd

Volgens Spinoza heeft alles een conatus, een streven waarmee alles in zijn bestaan probeert te volharden. Alles wat in lijn is met deze conatus en dus aan een veiliger en beter leven bijdraagt is volgens Spinoza deugdzaam. Dit lijkt een vreemde opvatting van deugd, maar Spinoza stelt dat mensen het meest kunnen bereiken door op harmonieuze wijze samen te werken. Daarom moet je anderen goed behandelen. Ook belangrijk voor een goed leven is volgens Spinoza dat je weet hoe de wereld in elkaar steekt.

Lusten

Passies zijn emoties die we ervaren door invloed van buitenaf, en lusten zijn een specifiek soort passies. Volgens Spinoza zijn passies niet altijd slecht, maar wel gevaarlijk. Je hebt ze per definitie niet in de hand. Omdat we beperkte wezens zijn en er dus altijd dingen buiten ons zijn die op ons inwerken, zullen we altijd passies hebben; dit kunnen we niet voorkomen. Elke emotie helemaal onderdrukken is dus niet wat Spinoza nastreeft. Wel moeten we ze beteugelen.